

## Engldar boda helvan, bobràll bodada iz mengl

In khindarn khinten gelirnt ke aniaglaz hatt an schutzengl bodaz hüatet vo au dom in hümbel. 'Z soinda però schutzengldar pitt vlaisch un pummandar o, boda lem tortemitt üs: sa hoazan "pompiarn". Häüt billaz eppaz kontarn vo dar stördja vo disan èrtegen, koradjosatn männen - un häützotage baibar o - bodaz helvan nèt lai balz prinnt. Ünsar redjóng hatt a lãnga tradizióng vo volontardjãtt un häüt quãse aniaglaz lentle hatt soine fraibillegen pompiarn. Vor a lentle azpi Lusérn, bodase vinnt auz alümma un iz malamentar zo rivada, hãm soine pompiarn in lãnt iz eppaz gãntz bichtegez un vor ditza di lusérnar soine mëchte stoltz vo soine pompiarn. Ma geabar z'schauga bia 'z iz gest in di altn zaitn. In di lentar von alt Tiról darlèschan di prent iz gest di arbat von saltàro. In di stattn però aniagldar pürgar hatt gehatt zo helva zo darlèscha 'z vaür un berdase hatt hintargezoget hatt gemocht zaln a straf. Disedjar di haüsar soine gest augemacht pitt vil holtz un augeluant ummaz nidar nã in àndar, asó 'z vaür hattze gemak auzbetarn dèstar un

bahemme von an haus afti àndarn uminümm. Àna di modèrnege ordènje bobar hãm häützotage - slaüch, autozistèrne, autostiang un asó vür - darlèschan 'z vaür iz gest malamentar: di laüt hãm gesüacht zo darbèrase pitt mondjékkn, pailndar un emparn vorz bazzar. Di earstn khörpar von pompiarn in ünsar redjóng soine khent augelekk lai umme di mitt von djardar '800. Soi môtto iz gest - un iz hèrta no: "Gott zur Ehr", dem Nächsten zur Wehr" (onoràrn Gottarhear schützante di laüt). 'Z lãnt

vo Lusérn, pittnãndar pitt Lavròu, iz gestãnt untar in pompiarn vo Leve, boda soine khent augelekk 'z djardar 1878. Dise, pittnãndar pinn sèlln vo Kalnètsch, Plaif un Tschint, hãm geholt zo darlèscha daz groaz vaür von djardar 1911. Azpida schraibet di Valentina von Kastelè in soine libar, darnã in groaz vaür atz Lusérn izta khent àgeschafft an mãnn von lãnt zo giana ummar pa beng pa dar nacht hokhante "'z iz di zboa (di drai, di viare...), izta nicht naügez, allz iz guat, slaft bol!" A söttaz in ta' vo häüt

magatzaz machan lèchl, ma sichar in di sèlln djardar di lusérnar hãm nèt geslaft bol pa dar nacht, pittar vort von vaür no lente in sint. In an inventàrdjo von kamòu von djardar 1913 lestma ke 'z lãnt vo Lusérn hatt gehatt ploaze ordènje zo darlèscha 'z vaür: a pompa, 100 mètre slaüch, an aisarna zistèrna un zboa häntstiang. Zbisnen in bëltkriang, dar faschismo hatt inggestèllt di pompiarn vo naügom legantese panãndar untar an uantzegegen natziónglegen komãdo. Vil trianar pompiarn soine khent spo-

stãrt nidar in di groazan belesan stattn bodada iz gest mengl. Gerift daz zboate bëltkriage, pinn earst statütt vo autonomia von djardar 1948 soinda bidar khent hergerichtet di altn kamoünder un izzen bidar khent zuargètt zo maga hãm soine fraibillegen pompiarn. Häüt azpi gestarn, di trianar un südtirólar pompiarn ziangse nia hintar, bobràll bodada iz mengl zo helva, azpi sa hãm gezoaget darnã in schãulan teremött nidar in Beleschlãnt.

Paolo Pergher

**Istituto Cimbri  
Kulturinstitut Lusérn**  
Tel. 0464-78.96.45  
info@kil.lusern.it  
www.lusern.it



## Dar sbartz adlar pittar kron boda prinnt

Ummadar von pestn plèt in da alt sait statt vo Praga iz 'z kamòuhaus, gekhennt peng soi turm pinn orolódjo astronómiko. 'Z oage, verte asto hast zo schauga allz ditza geglèntzega, bartar valln au zöbrest in di ekk von turm, sèmm bodase lazzt abenemmen von turistn izta dar adlar von Venceslao (darnã vor di Tschekãi barta inntretn dar stëmna von leù). Asó izmar inngvallt a nãm vonan studjòs von Trentino, dar p. Frumenzio Ghetta, dar sèll boda skuàse àna zo böllaz auz pan

lãngez von 1971, in arkiv statt vo Tria zbisnen in dokumèntn vonaran bötta von bischof vo Tria Filippo Bonaccolsi (von 1289 sin 1303), hatt gevuntet a kovèrta. Drinn izta gest dar uantzege djüst pefèl von adlar un gesichart panan pãnt izta gest di pikàdja von khönig vo Boemia zo ross, dar dokumènt boda hatt konzèdart dar alóra khoasar Giovanni vo Lussemburgo Printzep Bischof, in bischof vo Tria Nicolò da Bruna atz 9 von snittmãnat 1339. Auz pa statt ventma vil àndre adlar azpe obar in monumènt von

Hailege patròno Venceslao boda stãmmt vodar dinastia von Premyslidi, azpe in di katedràle von Hailege Vito, sèmm boda soine bogràbet di khönigen un di raichan, sobis ventmaze in ka Tria in Museo Diocesano, atn groaz hèllar gemacht machan von bischof Nicolò da Bruna. Dar lestesege iz gest vor lãnga zait dar kantschelliar von sunn von khönig "dar Carlo IV", boda hatt gehatt grunt un interèssi vor di zboa Bischof Haupt vo Tria un Brixen. Atz 18 von otòbre 1988, pittnan dekrét atn

Amtsblatt vodar redjóng dar sbartz adlar pittar kron vo printzep boda prinnt in roat vaür bart khemmen àgenump azpe dar ünsar stëmna vodar Provintz Autònoma vo Tria. Eppaz, bobaraz nãrang alle di tage atti kart von dokhtur, atn augel nummar, ma boda hatt a lãnga stördja un bodaz macht hòarn stoltz gelekk panãndar pinn roat adlar von Südtirol vodar "Redjóng Autonóma Trentin - Südtirol".

A.G.

## Pinn khindar atz Lusérn

Vairta von Kristmãnat un Sãnta Lutzia

Le iniziative che coinvolgono i bambini, a Luserna, hanno sempre un grande successo, così come dimostra la partecipazione alla Festa della famiglia di dicembre e soprattutto l'entusiasmo che suscita l'attesa, in paese, della Santa Lucia. Quest'ultima, organizzata ormai da più di 25 anni dalla bibliotecaria nonché addetta allo sportello linguistico cimbri del Comune di Luserna, è resa possibile anche grazie alla compartecipazione dell'Istituto Cimbri-Kulturinstitut, al Kulturverein Lusérn, al Centro Documentazione-Dokumentationszentrum Lusérn e alla Magnifica Comunità degli Altipiani Cimbri.

gelest stördjela, gemacht èrbatla un an lestn, hãmsaz gemacht alle luste pittnan spetàkolo vo madja. Di Sãnta Lutzia anvétze, iz gerift, azpe oramã djardar lãng, daz abas, pittn karèttle voll gesüazega zo geba auz alln in khindar bose hatt bokhent auz pa beng. Un alóra, bia nèt pensãrn dar ünsarn, Sãnta Lutzia, boda iz gerift padar nacht, balsa alle hãm geslaft, un nia niamat vo üs khindar hattze gesek. Si hatt gelazt narèntzla un mandarila, furse di uanzegegen, pittn sèlln boda hatt geprenk daz Kristkhinn, bobar hãm gemak ezzan in gãntz djardar. Nia, da hailege, bobaraz soine vürgelekk azpe an altz baible, plint un tschottat, izzese vorgèzzt zo lazza di garòbela: est gemsasen in sboi, un furse alóra o, ma vor üs iz gest daz peste gesüasega bobar hãm gèzzt, ombrómm 'z hattaz parirt geèzza von engela.

Un azpe di engela von hümbel, almèno asó hattaz aukontãrt moi muatar, habar gevuntet, aftn tisch, di mudãnde pitt boll bobar hãm àgelekk lai pròpio ombrómm da soine khent von hümbel. Da hãm gepizt atz alle di saütn. Mearar baz pitt boll, hãmsa parirt gemacht pitt ezzln, ma da soine gest azpe di sèlln von engela un alóra bia hettapar gemak nèt àlengse biar! Èkko, garòbela un bollane mudãnde, disa iz gest di Sãnta Lutzia in moin haus, ma biar soine luste allz ummaz, un di skin, bobar hãm gevorst i un moi sbestar balbar no soine gest in asilo, saibarse nã zo paita est ombrómm, au in hümbel, di hailegen hãmse in vazz voll bazzar zo boacha zo azzase pükh dar spitz. Kesà, est boda di spitz von skin soine nemèar asó spitze, furse, azta a para khinn vorstze, iz iantrar azza rivan zuar pittar Sãnta Lutzia.

(n.g.)



## Lusérnar Boinichtn

An sãntzta 23 von kristmãnat, di drai in tages

Azpe alle djardar dar Kulturinstitut bokhennt di laüt z'zoaga di arbatn boda soine khent gimacht auz pan 2017 un di sèllnen boda bartn khemmen gimacht 'z djardar khint.

**DAR KULTURINSTITUT BOKHENNT DI LAÜT  
23 VON KRISTMÃNAT 2017  
DI DRAI IN TAGES**

**L'ISTITUTO CIMBRO INCONTRA LA POPOLAZIONE  
23 DICEMBRE 2017  
ORE 15.00**

# Lusérnar Boinichtn

- # GRUAZ VON VORSITZAR
- # ZOANG DI KULTURARBAT VON KULTURINSTITUT 2017 UN 2018
- # AUZGEM DI NAÜNG PUACHAN VON KULTURINSTITUT
- # EPPAZ Z'ÈZZA

- # SALUTO DEL PRESIDENTE
- # PRESENTAZIONE PROGRAMMA CULTURALE ISTITUTO CIMBRO 2017 E 2018
- # CONSEGNA NUOVE PUBBLICAZIONI DELL'ISTITUTO
- # RINFRESCO

ZO BIZZAZAN MEARAR ARUAVAN IN KULTURINSTITUT AFFON NUMMAR 0464 789645 PER MAGGIORI INFORMAZIONI CHIAMARE IL KULTURINSTITUT AL NUMERO 0464 789645